

JAVASLAT

a

„Füredi szénsavas források”

Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételéhez

Készítette: Molnár Judit

Molnár Judit
.....
(aláírás)

Balatonfüred, 2015. május 18.

(P. H.)

A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:
Balatonfüredi Városi Értéktár
2. A javaslatot benyújtó személy vagy a kapcsolattartó személy adatai:
Név: **Molnár Judit**
Levelezési cím: **8230 Balatonfüred, Szent István tér 1.**
Telefonszám: **70/36-86-870**
E-mail cím: balatonfured.kozalapitvany@gmail.com

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése
Füredi szénsavas források
2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása
 agrár- és élelmiszergazdaság   **egészség és életmód**   épített környezet
 ipari és műszaki megoldások   kulturális örökség   sport
 természeti környezet   turizmus
3. A nemzeti érték fellelhetőségének helye
Balatonfüred
4. Értéktár megnevezése, amelybe a nemzeti érték felvételét kezdeményezik
 települési   tájegységi   **megyei**   külföldi magyarság
5. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása

A 20. századig csak három szénsavas forrást ismertek:

1./ Óskút v. Fürdőforrás, a mai Szív-kórház épülete alatt van, az első felhasznált forrás.

2./ Kossuth Lajos forrás a mai Gyógy téren, főleg ivókúrára használták.

3./ Savós forrás, a kórház épülete előtt található, melynek vizét juhtúróval keverve tüdőbetegségek gyógyítására használták.

Felhasználásuk előtt a források szabadon folytak ki a földből, eltűnve a partot övező nádasok között. A XX. században -a fent említett három forrás befogása után - Lóczy Lajos javaslatára még négy újabb kutat fúrtak. Az 1931. évi kutatások

nyomán 14 helyen sikerült savanyúvizet és széndioxid kitörést kimutatni. Ma fürdőkúra formájában főként a szív- és érrendszeri betegségek gyógyítására, a szervezet általános kimerültségének orvoslására alkalmazzák a füredi gyógyvizet. Ivókúraként gyomorhurut, epe- és bélbántalmak, sőt cukorbeteg ellen is hatásos. A füredi kúrák hatékonyságához a klimatikus tényezők - kiegyensúlyozott hőmérséklet, a csend, a jó levegő, a harmonikus szépségű táj és a tó tükrének nyugtató hatása- is hozzájárulnak. A füredi víz jelentős ásványi anyag tartalmú, jellege szerint kalcium- és magnézium- hidrogén-karbonátos, szulfátos típusú, jelentős szabad széndioxid tartalmú (un. savanyúvíz), amely a 74/1999. (XII. 25.) EüM. rendelet szerint ivásra és fürdővízként történő felhasználásra ásványvíznek minősíthető.

Az Országos Gyógyhelyi és Gyógyfürdőügyi Főigazgatóság 2001 júliusában a füredi savanyúvizet - mindhárom mélyfúrású kút esetében - "elismert, természetes ásványvíznek" minősítette. A városba látogató több helyen kóstolhatja meg a füredi savanyúvizet, a leglátogatottabb a Tagore sétányon lévő ivókút.

6. Indoklás az értéktárba történő felvétel mellett

Balatonfüred hírét, nagyságát évszázadok óta az itt feltörő szénsavas források és azok használata is erősíti.

7. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

Balatonfüred emlékjelei. Balatonfüred, 2005.

Czirák József: A balatonfüredi ásvány-és gyógyvizek vizsgálata 1951 és 1969 között. In: Balaneológia. 1988. 2–4. sz.

Koch László: Hidrogeológiai szakvélemény a balatonfüredi gyógyvizekről. 1989.

Koch László: A balatonfüredi Kossuth Lajos gyógyvízkút újrafoglalásának terve. 1990.

Lichtneckert András: A balatonfüredi savanyúvízi gyógyfürdő története az alapítástól az államosításig 1702–1949. Balatonfüred, 2013.

Némethné Rác Lídia: Állami szívkórház. In: Balatonfüred nevezetes épületei. Balatonfüred, 2008.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüredi épületei építészet: Az Állami Kórház. In: Balatonfüred: Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988.

<http://www.balintgazda.hu/igy-lattam/a-szeker-erno-forras.html>

<http://tourist.idea.hu/hu/szeker-erno-emlekforras>

<http://termalonline.hu/gyogykezelesek/a-balatonfuredi-savanyuviz-osszetetele>

http://hu.wikipedia.org/wiki/F%C3%A1jl:Balatonf%C3%BCred_Berzsényi_D%C3%A1niel_eml%C3%A9kforr%C3%A1s.jpg

http://wiki.strandkonyvtar.hu/index.php?title=Berzsényi_D%C3%A1niel_forr%C3%A1s

http://www.balatonfured.hu/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=69&Itemid=18

http://www.utazzitthon.hu/balatonfured_kossuth_lajos-forras.html

8. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

III. MELLÉKLETEK

A füredi szénsavas (gyógy)források története

A füredi (gyógy)források eredetének a magyarázata a legendák ködébe vész. A 18–19. századi balneológusok a fürdők történetének a leírásába fogva, a római eredettel kezdték azokon a területeken, amelyeket az ókorban elértek a légiók és nyomukban gyökeret vert a fejlett fürdőkultúrájú római civilizáció. Néha a források környékét megbolygatva, építkezések közben bukkantak római kori leletekre, épületek, építmények maradványaira. Füred esetében a római eredet Victor Aurelius történetíróhoz nyúlik vissza. Sigmund Károly 1837-ben kiadott német nyelvű munkájában megállapította, hogy nem talált hiteles adatokat, amelyek azt bizonyítanák, hogy a rómaiak ismerték és használták volna a füredi gyógyvizeket. Leírta, de történeti alap nélküli mondának tartotta Valéria császárnő történetét, amely szerint férje halála után Tihanyban lakott, amikor anyjának, Priscának a füredi forrásnál sikerült kigyógyulni betegségéből, s ezért Valéria Diana tiszteletére oltárt emelt. Ugyanerről K. Palágyi Sylvia régész a következőképpen vélekedik: A füredi gyógyforrások vize a nép hite szerint embert, állatot minden betegségéből kigyógyított. Valéria beteg édesanyja e hírek alapján nem kizárt, hogy használni kezdte a füredi szénsavas gyógyforrás vizét, amely betegségéből akár ki is gyógyíthatta. E hagyománynak kétségtelen van valóságtartalma – állapítja meg K. Palágyi Sylvia –, de leszögezte, hogy régészeti leletekkel nem lehet alátámasztani azt, hogy a császárné a füredi gyógyforrásnál kereste volna a gyógyulását. A források környékéről hiányoznak a leletek, de az is elképzelhető, hogy ezek a fürdőtelepi építkezések során megsemmisültek.

A 18–19. században a gyógyforrások néha természetfeletti erőknek is tulajdonították.

A füredi savanyúvíz keletkezéséről szóló regék olvashatók Jalsovics Aladárnak 1878-ban megjelent könyvében is. Így a Szent Pálhoz kötődő történet és Fáy Andrásnak a Helka és Kelén történetét elbeszélő Sió tündére című regéje, amely szerint a gyógyforrás a Bakony varázslója, Kamór által földre vetett zöldellő cserágból és Sió tündér melléje vetett aranybuzogányos nádjából keletkezett.

A füredi savanyúvíz első – bár egyesek szerint az első irodalmi utalás a füredi gyógyvizekről már Zeiller Márton 1632-ben megjelent útikönyvében („Itinerarium Germaniae”) megtalálható – valószínű említése Lower Máté 1694-ben Utrechtben kiadott útleírásában („Neue Beschreibung einer raysz von Augspurg nach Constantinopel durch Oesterreich, Hungarn”) található. Eszerint: „Félórányira a szigettől és a vártól, a Balaton szélén a nádas mögött találtatik a tihanyi savanyúvíz forrás. Itt buzog föl kis kútban szürke talapból, a földet fölturja köröskörül néhány lépésnyire s mocsárossá teszi. Szeszies, tiszta, savanyu, felfrissítő, elevenítő és a gyomorbéli szeleket hajtó viz ez, azért a baromöröktől és parti lakosoktól szivesen fölkerestetik.” Elképzelhető, hogy a füredi forrásról van szó. Riedhöfer János 1717-ben Tihanyban egy szeszies és egészséges kútforrásról, Bombardi Mihály 1716-ban tihanyi savanyúvízről. Túróczi László 1729-ben tihanyi savanyúvízforrásról írt, fürdőt egyikük sem említ. Minden bizonnyal egyik szerző sem tudott Füredről, a 18. század eleje óta működő gyógyfürdőről és tulajdonosairól.

A Balaton északi partján fekvő, gyógyfürdőjéről híres Balatonfüredre több mint 300 éve járnak gyógyulást keresni a beteg és a lábadozó emberek. Flaker (más forrás szerint Flaker) András 1702-ben megalapította és 1718-ig működtette az első füredi gyógyfürdőt. 1702-ben az ivókútban kezdte fürösztetni betegeit, majd miután ennek használatától a közbirtokosok eltiltották, egy új, fürösztő kútát ásott, amely mellé egy házat is építtetett. Ez lehetett az úgynevezett felső fürdőház. A gyógyfürdőről az első részletes ismertetőt Bél Mátyás, a XVIII. század híres magyar tudósa, aki az 1730-as években felkereste Füredet, kipróbálta a savanyúvizet, hagyta ránk „Veszprém vármegye leírása” című latin nyelvű munkájában: „... Ez már erősen savas forrás, kettős kútja is van ... Az egyik kút vize inkább ivásra használatos, ... A másik kút nem ad oly kellemes ízű vizet, de sokkal bőségesebben, épp ezért inkább fürdésre, mint ivásra alkalmas. Ehhez a kúthoz egy kis épületet is

hozzászerkesztettek, melyben fürdés céljaira a vizet melegítik, és akik használni akarják, azoknak kimérik. ...”

A levéltári forrásokban szereplő gróf Esterházy Antal kuruc generális tábori könyvének 1708. május 16-án kelt bejegyzésében ezeknél régebbi a Savanyúvíz első magyar nyelvű említése. A 17. században keletkezett levéltári források közül kettőben nemcsak említették, hanem magyar nyelven meg is nevezték a Savanyúvizet. A veszprémi káptalan 1673-ban perbe fogta a füredi nemeseket, mert a földjeik után nem adták meg a tizedet. A perben keletkezett iratokból kiderül, hogy a füredi nemesek irtásföldjei a kéki pusztán, a Bocsár, Hagyomány, Nagyfenyő és a savanyúforrás melletti Bariska nevű dűlőben feküdtek, Somogyi Mihálynak pedig volt egy kétholdas szántóföldje, amelynek a helyét a Savanyúvíznél jelölték meg.

Egy 1674. évi perben a jezsuiták mámai jobbágya arról vallott, hogy miket hallott az arácsi Szilasy Jánostól, „mikor egyczer az Savanyo vizné' ment volna”.

1743 körül a tihanyi apát a források közül egyet fa odúba foglaltatott (Sigmund Károly a fürdőtelepre vonatkozó 1743 és 1780 közötti eseményeket szóbeli közlésekre alapozta, ezek többségét levéltári forrásokkal eddig nem sikerült igazolni, ráadásul a forrás foglalás dátumát nem datálta, csak egy, – a tihanyi apát által építtetett – faépület elkészültét írja 1743-ra, ezért az is elképzelhető, hogy a forrás befoglalására valójában csak 1755-ben vagy rövidebb idővel ezután került sor.), Horváth Bálint is írt „A' füredi-savanyúvíz 's Balaton' környéke” című művében. 1755-ben a területet, a forrásokkal és az épületekkel megvásárolta a tihanyi apátság. A forrásról az első, tudományosnak tekinthető leírást Heinrich Johann von Crantz báró közölte az osztrák birodalom területén levő gyógyforrásokról szóló munkájában, a Füredről Bécsbe küldött vízminták elemzése után. (Maga Crantz nem járt Füreden, a kapott információk alapján úgy vélte úgy vélte a forrás, illetve a fürdő egy óra járásnyira van a tótól, amelyet – a megye után: Zala/Szala – „Szalaton”-nak nevezett.) Tíz évvel később, 1782-ben, a helytartótanács által kiküldött Prandt Ádám Ignác és Winterl József Jakab elvégezte a savanyúvíz vizsgálatát, tapasztalataikat 1783-ban összegezték. Három savanyúforrást említettek: fő-, középső-, és fürdőforrást. Ezek minden bizonnyal azonosak a három legrégebbinek tartott forrással: a Kossuth Lajos-forrással (ivókút), a Savós forrással (Az 1860-as években juhtej savójával keverve tüdőbetegek gyógyítására használták, innen az elnevezése. Ma egy lefedett betongyűrűben tör fel, vizét a szívkórház belsejébe vezetve használják fel.), és az Öskúttal (ma a szívkórház épületében levő fürdőforrás).

A 18. század közepén egy fa odúba foglalt forrás minden bizonnyal azonos a mai Kossuth Lajos forrással. 1782-ben a forrás fölé egy négy oszlopon nyugvó tetőt emeltek. Ezt azonban 1785 tavaszán a vendégek követelésére le kellett bontani, mert szerintük a tető megrontotta a forrás vizét. Az évtized végére (valószínűleg már 1789 tavaszán befejezték) elkészült egy új, 1790-ben a savanyúkút zöldre festett tetőzetét 12 kőoszlop tartotta (jelenleg négy szögletes sarokpilléren, továbbá nyolc sima, henger alakú kőoszlopon nyugszik), a forrás körül ülőpadokat helyeztek el. Korábban a megépítését későbbre tették, Schildmayer Ferenc a Műemlékvédelem folyóiratban 1985-ben megjelent cikkében (A balatonfüredi Kossuth-kút) azt írta, hogy az 1800-as évek elején épült meg a kútház. A korbéli források többnyire Fő-ivókútként emlegették, de nevezték borkútnak, savanyúvízkútnak is.

Az 1834-es tűzvész után valószínűleg új tetőt kapott. 1852-ben Ferenc József császár füredi látogatása alkalmából az ivókutat Ferenc József forrás-nak nevezték el, ekkor Fruhmann Antal tervei alapján átépítették, ez vélhetően 1854 tavaszán be is fejeződött. 1889-ben új, fakonzolos – a maihoz hasonló – kupolát kapott. 1952-ben a Veszprém Megyei Idegenforgalmi Hivatal kezdeményezésére a kút nevét Kossuth Lajos forrásra változtatták, azóta ezt a nevet viseli.

A forrás vizének minősége, szénsavtartalma működése során időről-időre leromlott. Ennek elhárítására a forrást többször újrafoglalták illetve kitisztították, ezzel sikerült a korábbihoz hasonló szintre emelni a szénsavtartalmat. Utoljára 1993-ban fejezték be a forrás és a kútház teljes felújítását Koch László hidrogeológus mérnök terveit felhasználva, aki a kút 1974-es, majd 1981-es megtisztítását is irányította.

A Gyógy téren található még további mesterséges (id. Lóczy Lajos által az 1912-ben kezdődött átépítés során végzett fúrások által felfedezett) források. Ezek betonlappal lefedett források (Falmelletti, Lobogós, Lóczy), vizüket elvezetve a szívkórházban használják fel. A 4. forrás, az úgynevezett édesvízű-kút, vagy Vak-kút betongyűrűbe van foglalva, de ebből vízvétel nem történik. Id. Lóczy Lajos a kórház épülete körül további próbafúrásokat is végzett, az itt talált

A Szívkórház kertjében levő Jókai-forrás vagy kerti kút keletkezésére vonatkozóan jelenleg nem áll rendelkezésre megbízható adat. 1940-ben dr. Papp Ferenc geológus professzor megvizsgálta az akkor fedetlen elhanyagolt kutat. Kitisztítása után a professzor tervei alapján új forrásfoglalás készült, amelyet Káldy Ferenc balatonarácsi építési vállalkozó végzett el. 1953-ban ismét megtisztították. A szívkertjében van még egy használaton kívüli kút is, amelyet III. sz kút (B-12) néven tartanak számon.

1931-ben ifj. Lóczy Lajos vezetésével, és dr. Szentés Ferenc közreműködésével a Magyar Királyi Állami Földtani Intézet megbízásából Balatonfüred községtől 1,5 km-re délre, Balatonfüred-fürdőtől délnyugatra 2,5 km-re, a Lapostelek és Vörösföldek dűlőkben több mint száz fúrást (összesen 119 akna létesült) végeztek, ennek nyomán tizenkettő 6 és 50 méter közötti fúrás és négy 6 méter mély kutatóakna helyén sikerült savanyúvizet és széndioxid kitörést találni. Ezek közül 1931-ben három szénsavas vízű (savanyúvizes) kutat létesítettek, amelyeket hajógyár környéki szénsavas forrásoknak is hívtak. A kutakat hivatalosan a telektulajdonosok után nevezték el Tolnai-, Polányi-, és Vörös- (vagy Elmond-) kútnak. A Polányi telken már korábban is fakadt egy savanyúvizű forrás. A Tolnai-féle telken az alig fél méterre lemélyített aknában savanyú ízű víz gyűlt össze. Az Elmond-Vörös telken széndioxid kitörést észleltek.

A Tolnai-kút a Tihanyba vezető 71-es műút jobb oldalán, attól 300 méterre, az itt emelkedő domboldalon létesült. Bauxitbetonnal és azon belül vörösfenyő béléssel foglalták. 1958–59-ben a kút túlfolyóját átvezették a műút alatt, 1959. április 23-án permi vörös homokkőből elkészült az új kifolyóhely, amelyet Berzsényi Dániel-kútnak/Berzsényi-forrásnak neveztek el. Jelenlegi helyére, a kemping parkolójába 1982-ben került, megvalósításán több balatonfüredi lakos dolgozott. Angyal Imre avatta fel 1983. május 29-én. A kút melletti egyik fatáblán Kerék Imre verse („A füredi Berzsényi forráshoz”), a másikon a víz összetétele olvasható.

A Polányi-kutat a Tolnai-kúttól északnyugatra mintegy 300 m-re létesítették a vasúti aluljáró közelében, a telken létesített kutatóaknák egyikéből. A kútaknát betongyűrűkkel és bauxitcementtel zárták el a talajvíztől. Vörösfenyővel bélelték ki, az akna belsejét acélcsővekkel mélyítették le a vízzáró agyagrétegen át. A kútaknát fenyődeszkával fedték, erre anyagot döngöltek, majd erre betonréteget öntöttek. Az évek folyamán az vascsövek elkorrodáltak, a kút vize már az 1950-es évek elején ivásra alkalmatlanná vált. 1987-ben Székér Ernő kezdeményezésére lelkes fürediek közreműködésével megkezdődött a forrás újrafoglalása. 300 méterről, 5 méteres szintkülönbséget kiküszöbölve vezették el a vizet a 71-es műút mellé, az itt kiépített kútból már 1989 őszén folyt a víz. Körülötte pihenőparkot is kialakítottak. Az új kutat eredetileg Berda Józsefről vagy Weselényi Miklósról tervezték elnevezni, de végül az 1988-ban elhunyt Székér Ernőről kapta nevét. Dibusz László avatta fel 1994. október 22-én.

A vasúttól északra a Vörös- (vagy Elmond-) kút vize mintegy 30 egynéhány méteres mélységből a lehelyezett csővezetéken keresztül jutott a felszínre, majd a vörös homokkőből kiképzett kútfejen át időnként nagy erővel lövellt a szabadba. A szakaszosan feltörő víz kilövellését 1934-ben csillapították. Az 1950-es évekre a kútfej eltűnt, a csupasz kútcsővön nem folyt ki a víz. 1951-ben a kútcső körül gödröt mélyítettek, hogy a kilyukadt csőből szivárgó vizet összegyűjtsék. 1962-ben a csővég már egy csősapkával volt lezárva. Az ekkor – az Országos Vízkutató és Fúró Vállalat által – ebben végzett vizsgálat során megállapították, hogy a kút béléscsőve teljesen fel van töltve kavicssal, gazzal és gumihulladékkal. Mára gyakorlatilag megsemmisült.

1. Az értéktárba felvételre javasolt nemzeti érték fényképe vagy audiovizuális-dokumentációja

Kossuth Lajos forrás

Szerkér Ernő emlékfórrás

Berzsenyi kút

Polányi kút

2. A Htv. 1. § (1) bekezdés j) pontjának való megfelelést valószínűsítő dokumentumok, támogató és ajánló levelek
- *j) nemzeti érték: magyar alkotótevékenységhez, termelési kultúrához, tudáshoz, hagyományokhoz, tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti, közösségi érték, vagy termék, amely*
- ja) hazai szempontból meghatározó jelentőségű, így nemzetünk – de legalább egy meghatározott tájegység lakossága – a magyarságra jellemzőnek és közismertnek fogad el,*
- jb) jelentősen öregbíti hírnevünket, növelheti megbecsülésünket az Európai Unióban és szerte a világon,*
- jc) hozzájárul új nemzedékek nemzeti hovatartozásának, magyarságtudatának kialakításához, megerősítéséhez;*
3. A javaslatához csatolt saját készítésű fényképek és filmek felhasználására vonatkozó hozzájáruló nyilatkozat

Nyilatkozat

*Alulírott.....hozzájárok a Javaslat a „.....” Veszprém Megyei Értéktárba történő felvételéhez csatolt saját készítésű fénykép(ek) / film(ek) további felhasználásához.

aláírás